

Az emberkereskedelem áldozatai és az őket támogató hazai ellátórendszer I.

Héra Gábor – Mészáros Zoltán

ABSZTRAKT Tanulmányunk az emberkereskedelem magyarországi áldozataira fókuszáló kvalitatív kutatás eredményeit mutatja be. Az emberkereskedelem definíciójának és a hazai érintettségi adatoknak az ismertetését követően kerül sor az áldozatokkal készült félig strukturált interjúk tapasztalatainak az összegzésére. Először az áldozatok életútjáról, az áldozattá válás körülményeiről, majd az áldozati lét jellemzőiről számolunk be. Ezt követően tárgyaljuk az áldozati létből való kilépés nehézségeit. Az emberkereskedelem áldozatait támogató ellátórendszer kapcsán kitérünk az áldozatazonosítás nehézségeire, valamint ismertetjük a védett házakban történő elhelyezéssel kapcsolatos visszajelzéseket. Reményeink szerint a tanulmány végén megfogalmazott javaslatok az emberkereskedelem áldozatait támogató ellátórendszer hatékonyságának a növeléséhez járulhatnak hozzá.

Kulcsszavak: emberkereskedelem, munkacélú kizsákmányolás, szexuális kizsákmányolás, áldozatok, ellátórendszer

The victims of human trafficking and their support system I.

ABSTRACT Our paper presents the findings of a qualitative research project focusing on victims of human trafficking in Hungary. Following the definition of human trafficking and presenting relevant statistics, we introduce the findings of semi-structured interviews conducted with victims. First, we describe the life stories of victims, the reasons of victimisation and the characteristics of victimhood. Subsequently, we discuss the difficulties of escaping from traffickers. In relation to the care system supporting victims, we point to the difficulties of victim identification and expound interviewees' feedback about the placement in secret shelters. The recommendations at the end of the paper seek to increase the efficiency of the care system that supports the victims of human trafficking.

Keywords: human trafficking, labour exploitation, sexual exploitation, victims, care system

BEVEZETÉS

A Családbarát Magyarország Központ által működtetett Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT) kutatói 2021-ben végezték el azt a vizsgálatot, amely az emberkereskedelem magyarországi áldozataira és az őket támogató ellátórendszerre koncentrált. A vizsgálat a Családokért Felelős Tárca Nélküli Miniszter Gyermekügyi, Nőpolitikai és Esélyteremtési Főosztálya megbízásából zajlott le.

A felmérés elsődleges célja az volt, hogy megismerje a különböző kizsákmányolási formákat elszenvedő áldozatok életútját. Emellett arra törekedett, hogy feltárja az áldozatokat támogatni hivatott ellátórendszer esetleges hiányosságait és az eredmények ismeretében fejlesztési javaslatokat fogalmazzon meg.

A vizsgálat hazai viszonylatban ritkaságnak tekinthető, hiszen nem csak a területen dolgozó szakemberekkel, hanem áldozatokkal is készültünk interjúk. Ez a cikk kifejezetten az áldozati csoportra összpontosít, az ebben a körben zajlott beszélgetések tapasztalatairól számol be. Írásunk második része a szakértőkkel készült interjúkról számol be. Emellett a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok teljes országos alapsokaságán elvégzett, online intézményi kérdőíves adatfelvételtől is közzétesz eredményeket.

A KUTATÁS CÉLCSOPORTJA, MÓDSZERTANA

Barabás és szerzőtársai az emberkereskedelem definícióját így határozták meg: „Az emberkereskedelem egy olyan folyamat, amelynek során legalább egy ember egy másik embert toborzás, szállítás, eladás, elrejtés, vagy átvétel útján, szóbeli vagy fizikai kényszer, bántalmazás, család alkalmazásával kiszolgáltatottá tesz és anyagi előnyök megszerzése érdekében kizsákmányol” (2020: 23). A Belügyminisztérium 2019-es kiadványa alapján a védekezésre képtelen állapottal való visszaélés is kizsákmányolásnak tekintjük (6). Mindkét forrás az úgynevezett Palermo-i jegyzőkönyv, illetve a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről alapján adja meg meghatározását.

Az emberkereskedelemnek több típusa lehet; kutatásunk keretében mi a szexuális, illetve a munkacélú kizsákmányolás áldozataira fókuszáltunk. Ez előbbi csoport meghatározása kapcsán De Coll és Tatár szerzőpárosra hagyatkozunk, akik szerint szexuális kizsákmányolásról akkor beszélünk, amikor „valaki pénzügyi vagy más hasznot húz egy másik személy toborzásán, szállításán vagy átvételén keresztül, akit megfélemlítés, erőszak vagy fenyegetés útján szexuális cselekményre kényszerít” (De Coll – Tatár 2020: 8).

A munkacélú kizsákmányolás definiálása kapcsán a Büntető Törvénykönyv 193. paragrafusa tekinthető irányadónak. A törvény megfogalmazása szerint szabadságvesztéssel sújtható az, aki mást annak kiszolgáltatott helyzetét kihasználva, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel munkavégzésre kényszerít. A szabadságvesztés súlyosabb, amennyiben a kényszerszolgát a sértett sanyargatásával, jelentős érdeksérelmet okozva vagy tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követik el. Kutatásunkban a munkacélú kizsákmányolás két speciális formájára fordítottunk kiemelt figyelmet. Egyrészt a házi rabszolgaságban (vagy más néven csicskáztatásban) érintett áldozatokra fókuszáltunk. Barabás és szerzőtársai meghatározásában ezeknek az áldozatoknak a „nagyobb része férfi és a fogvatartó házat körülvevő kertben vagy közeli szántóföldeken, erdőségekben dolgozik a haszon- és háziállatok körül, illetve mezőgazdasági munkákat végez, vagy tüzelőt gyűjt” (De Coll – Tatár 2019: 19). A szerzők szerint ugyan a környezetben élők sokszor tisztában vannak az áldozatok jogainak súlyos sérülésével, arról jelentést nem tesznek a hatóságnak. De Coll Ágnes és Tatár Erika a házi rabszolgaság áldozatairól az alábbi leírást adták:

„egy háztartásban él, ám nem éhezhet, nem érintkezhet közvetlenül velük. [...] A házat szélsőséges esetben sosem hagyhatja el, ha mégis, akkor csak a munkavégzéssel összefüggő okból (pl. vásárlás) és felügyelet alatt. A házi rabszolga állandó fenyegetésnek, sértegetésnek, lelki és fizikai bántalmazásnak az áldozata” (De Coll – Tatár 2020: 9).

A munkacélú kizsákmányolás másik csoportját alkották a külföldi kényszermunka áldozatai. De Coll és Tatár (2020: 9) felsorolják a külföldön kényszermunka esetén megfigyelhető jellemzőket, így a tartózkodási hely elhagyásának tilalmát, a munkaidő kirívó hosszúságát, a munkaszerződés hiányát, az áldozatokat sújtó bántalmazást, sértegetést, lelki és fizikai terrort. Hasonló leírást adott a külföldi kényszermunkáról Ungureanu és szerzőtársainak tanulmánya már 2012-ben (p. 31). Kutatási beszámolók szerint Nyugat-Európában elsősorban az építőiparban, illetve a mezőgazdaságban és gyárakban (Toszczky – De Coll 2014: 22, Nemzetközi Migrációs Szervezet 2018: 9–10) történik meg a férfiak munkacélú kizsákmányolása. A Fundamental Rights Agency (2015: 1) jelentése felhívja a figyelmet arra, hogy a külföldi kényszermunka esetén az áldozat elszigetelődését súlyosbítja a nyelv ismeretének és a szociális kapcsolatoknak a hiánya, valamint a helyi jogi előírásokkal kapcsolatos információhiány.

A kutatás keretében összesen 12 fő szexuális és 10 fő munkacélú kizsákmányolás áldozattal készítettünk interjút. A munkacélú kizsákmányolás áldozatok esetében férfiakkal (6 fő) és nőkkel (4 fő) is beszélgettünk. A szexuális kizsákmányolás áldozatainak körében kizárólag női interjúalanyokkal léptünk kapcsolatba.

Az áldozatokkal való kapcsolatfelvétel és az interjúszám elérése időigényes volt. Ennek oka a célcsoport sajátos jellemzőiben keresendő. A nagyfokú látencia (Sebestyén 2020) is magyarázza, hogy az áldozatok létszáma kapcsán igen eltérő és hozzávetőleges becslések születtek az eddigiekben. Van olyan forrás, ami szerint az emberkereskedelem áldozatainak teljes létszáma megközelítőleg 36 000 főre tehető Magyarországon (Global Slavery Index 2018). Más forrás csak a házi rabszolgaság áldozatainak a számát 30 000 és 40 000 közé teszi (Toszczky – De Coll 2014: 26). A Nemzetközi Migrációs Szervezet (2018) becslése szerint a szexuális kizsákmányolás áldozatainak száma 5000 és 20 000 fő között mozoghat Magyarországon. A becsült áldozati létszámhoz képest a hivatalosan azonosított áldozatok száma azonban jóval alacsonyabb. Az emberkereskedelem áldozatainak azonosítását szolgáló webalapú EKAT-rendszer adatai szerint Magyarországon 2020-ban mindössze 239 áldozat azonosítása történt meg (Igazságügyi Minisztérium 2020). Az azonosítás elmaradása a munkacélú kizsákmányolásra inkább jellemző. Ahogy azt a Nemzetközi Migrációs Szervezet (2013: 53) jelentése bemutatja, 2011 és 2012 között az emberkereskedelem áldozataival foglalkozó szervezetek által segített 162 személy között mindössze 8 volt munkacélú kizsákmányolásban érintett. Néhány évre rá a GRETA szakértői csoportjának első jelentése már nagyobb létszámról számol be; a rendőrségtől, az Igazságügyi Hivaltól és az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgáltatótól összegyűjtött adatok alapján 35 lehetséges emberkereskedelmi áldozat volt 2014-ben; ebből 18-an munkaerő-kizsákmányolásnak voltak kitéve (GRETA 2015: 9). Az Európai Unió által közölt statisztika (European Commission 2020) alapján 2017-ben mindössze 3 főt azonosítottak magyarországi munkacélú kizsákmányolás áldozataként (szemben a szexuális kizsákmányolás esetében megadott 511 fővel). Összességében tehát elmondható, hogy a magas áldozati létszám ellenére az azonosított – ezen belül elsősorban a munkacélú kizsákmányolás – áldozatok száma alacsony. Emiatt, és természetesen a téma érzékenysége miatt, kutatócsoportunknak¹ is nehezebb volt az áldozatokkal való kapcsolatfelvétel és a kívánt interjú elemszám elérése. Itt érdemes megemlíteni, hogy Héra és szerzőtársai (2020) is hasonló nehézséggel szembesültek

¹ A kutatócsoport tagjai voltak: Ercsery-Orbán Melánia, Héra Gábor, Mészáros Zoltán, Nagy Beáta Magda.

akkor, amikor kifejezetten a munkacélú kizsákmányolás áldozataira fókuszáló vizsgálatukat bonyolították le.

Az áldozatokkal való kapcsolatfelvétellel mindig közvetítő szervezeteken keresztül került sor. Elsősorban védett házakban, a hajléktalanellátás intézményeiben és különböző nonprofit szervezeteknél dolgozó munkatársak segítették munkánkat. A koronavírus helyzetre való tekintettel személyes találkozókra ritkábban került sor, a beszélgetések jellemzően telefonon vagy interneten keresztül zajlottak. A beszélgetésekről hangfelvétel készült, az elemzés során a hangfelvételeket visszahallgattuk és az elhangzottakat kivonatoltuk. A szövegek elemzése során ezekre a kivonatolt szövegekre támaszkodtunk.

AZ ÁLDOZATTÁ VÁLÁS ELŐZMÉNYEI

A munkacélú és a szexuális kizsákmányolás áldozatainak életútjában igen sok hasonlóság figyelhető meg. Mindkét csoport esetében gyakoriak voltak a gyermekkori családban megfigyelhető életvezetési problémák, családi konfliktusok, nem ritkán a szóbeli és fizikai bántalmazások. Az ideális, szép gyerekkorról szóló beszámolók esetében is többször megjelenik egy olyan törésvonal, amelyet követően nehezzé vált a gyermekkor. Ilyen törésvonalnak bizonyulhatott a szülők konfliktusai és válása, a szülő(k) betegsége vagy korai (akár öngyilkosság miatt bekövetkező) halála, vagy éppen egy nevelőszülő belépése a családba. A konfliktusokat esetenként előidézte, máskor fokozta a családtagok alkoholizmusa és a család rossz anyagi helyzete miatti nehézségek.

Érdeemes megemlíteni, hogy a munkacélú kizsákmányolás áldozatai az interjúk során inkább számoltak be pozitív gyermekkori élményekről, emlékekről. Ezzel szemben a szexuális kizsákmányolás áldozatainak esetében erről az időszakról nem találtunk pozitív narratívákat. Az elhanyagolás élménye mellett ennek elsődleges oka az, hogy ebben a csoportban gyakori volt a gyermekkori zaklatás és abúzus, amit jellemzően a családtagok (elsősorban a szülő élettársa) vagy családi barátok követtek el.

Mindkét áldozati csoportra jellemző, hogy a származási családban megélt magánéleti problémák, konfliktusok és életvezetési nehézségek a későbbiekben – az áldozatok saját párkapcsolataiban és családjában – ismét megjelentek. Jellemzően megcsalásról, megcsalás okozta válásokról, szerencsejáték-függőség és szerhasználat miatt széteső párkapcsolatokról számoltak be interjúalanyaink. Az erőszakos szülők elől menekülők többször saját maguk is olyan párt találtak maguknak, akik a későbbiekben bántalmazták őket.

Interjúalanyaink szociodemográfiai jellemzőit illetően elmondhatjuk, hogy az illeszkedik a szakirodalomban már leírt jelenséghez (Solt 2009): leginkább a munkanélküliségtől sújtott, mélyszegénységben élők és aluliskolázottak váltak később áldozattá. Tapasztalatunk szerint azonban a különböző áldozati csoportok között jelentős különbségek figyelhetők meg a munkaerőpiaci előzmények szempontjából. A szexuális kizsákmányolás áldozatainak jellemzően nem volt munkahelye az áldozattá válást megelőzően. A munkacélú kizsákmányolás áldozatainak a körében ezzel szemben tipikusnak mondható a korábbi munkavégzés és munkatapasztalat. A házi rabszolgaságban érintett áldozatok körében tipikusnak mondható, hogy alacsony iskolai végzettségük (jellemzően nyolc általános) ellenére akár évtizedekig végeztek bejelentett munkát. Mindezt az magyarázza, hogy idősebb koruk miatt még a szocializmus

évei alatt vagy a 90-es években el tudtak helyezkedni betanított vagy segédmunkát igénylő munkakörökben. A munkacélú kizsákmányolás másik nagy alcsoportjába tartozók, a külföldi kényszermunka áldozatok jellemzően fiatalabbak és magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek; szakmunkásképzőbe vagy szakközépiskolába jártak. Ezen interjúalanyaink közül többen sikerrel helyezkedtek el Magyarországon vagy éppen külföldön (még akkor is, ha általában nem bejelentett munkát végeztek).

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a több éves, évtizedes munkatapasztalat se tudott biztos megélhetést garantálni az érintettek számára. A már korábban említett családi problémák, a megtartó és támogató közeg hiánya, a szerhasználat vagy éppen a munkaerőpiaci igények változásának köszönhetően az áldozatok jellemzően elvesztették munkahelyüket, majd biztos lakhatásukat is.

ÁLDOZATTÁ VÁLÁS

Ebben a fejezetben külön mutatjuk be azokat az okokat, amelyek a szexuális, és amelyek a munkacélú kizsákmányolás esetében az áldozattá váláshoz vezetnek.

Áldozattá válás a szexuális kizsákmányolás esetén

Ahogy arra Sebestyén rámutatott, szexuális kizsákmányolás esetében az áldozatok a származási családban megélt elhanyagolás és bántalmazás miatt jellemzően alacsony önbizalommal rendelkeznek, emellett körükben tipikusnak mondható a naivitás és a „*vágyak realitást elhomályosító mivolta*” (Sebestyén 2020: 24). Erre a lelkiállapotról építenek azok a kizsákmányolók, akik szerelmet hazudva, majd a szándékosan kialakított érzelmi kötődést és függőséget kihasználva kényszerítik az áldozatokat a későbbiekben prostitúcióra. Interjúalanyaink körében is megfigyelhető volt ez a folyamat.

„Megismerkedtem egy fiúval a szomszédból, és akkor az ő szüleihez elmentem, és akkor én azt hittem, hogy szeret engem, meg ilyenek, és akkor... én nem tudom, nekem úgy jött le, mintha eladtak volna.”

„Nem gondolkodtam, olyan szerelmes voltam, kötődtem hozzá [...] Amikor ezek az emberek eljöttek (a későbbi futtatói) nem mertem nemet mondani... próbáltam mondani neki, hogy nem, nem megyek, nem akarok... csak ő is benne volt. Elsőre ott, helyben csináltak képeket...”

„Megismerkedtem vele, egy hónap után kezdődhetett el ez az egész. Az van, hogy naiv voltam akkor is, mert halálos szerelemben voltam. De valahogy belekerültem ebbe az ördögi körbe.”

Windt (2020) hangsúlyozza, hogy a toborzás jellemzően a kapcsolati hálón keresztül történik. Interjúalanyaink körében is tipikusnak mondható, hogy az áldozatok a kapcsolati hálóban felbukkanó személyek (a későbbiekben hamisnak bizonyuló) ígéreteiben bíztak. Nem ismerték fel, hogy ez a személy valójában közvetítő (aki később eladja az áldozatot) vagy kizsákmányoló (a későbbi futtató) aki a behálózás érdekében ígért biztos lakhatást, megélhetést vagy éppen szeretetet és érzelmi biztonságot.

A lakhatásukat elvesztett, bevétellel nem rendelkező, megélhetésért küzdő áldozatok könnyebben váltak ilyen ígéretes áldozataivá. Ha ritkán is, de talákoztunk olyanokkal, akik kilátástalan anyagi helyzetük miatt voltak kényszerpályán, emiatt vállalták a prostitúciót.

Áldozattá válás munkacélú kizsákmányolás esetén

Ahogy Toszeczy és De Coll is hangsúlyozta (2014: 21), a ház körüli rabszolgaság mögött igen gyakran társadalmi szintű problémák – így a hajléktalanság, a munkanélküliség vagy éppen a mélyszegénység – állnak. Saját kutatásunk alátámasztotta ezt az állítást. Interjúalanyaink többségéről is elmondható, hogy a rendszeres bevétel megszűnését követően anyagi helyzetük megromlott, majd lakhatásuk is veszélybe került. Ezt a folyamatot más események is előidézhették; így családi és párkapcsolati konfliktusok, a lakásmaffia áldozatává válás, szerhasználat okozta életvezetési problémák vagy éppen a lakáshitel törlesztőrészleteinek az emelkedése.

Az általunk megszólaltatott áldozatok tehát kiszolgáltatott helyzetben voltak. Ez a kiszolgáltatott helyzet – illetve gyakran a beszámítási képességet gyengítő szerhasználat – magyarázza, hogy az áldozatok hittek a kizsákmányolók (később hamisnak bizonyuló) ígéreteiben. Ezek az ígéretes biztos lakhatásra, a munkalehetőségre és a rendszeres munkadíjra vonatkoztak. Ezekre az ígéretre mondtak igent a későbbi áldozatok, akiknek az adott pillanatban jellemzően más lakhatási vagy munkavégzési lehetőségük nem is volt. Az egyik interjúalanyunk szerint például *„akkor jó volt a lehetőség, mert nem fagyttunk meg az utcán”*. Egy másik beszélgetőtársunk szerint pedig *„valamilyen szinten kihasználta a helyzetemet (a kizsákmányoló). Mert hát ide csak olyan emberek kerülnek, akik olyan helyzetben vannak, hogy nem tudnak máshova menni”*. A beleegyezéshez sokszor az is hozzájárult, hogy az áldozatok bizalommal fordultak a kizsákmányolók felé. Azok ugyanis gyakran korábbi, eseti munkavégzések megbízói voltak.

A kizsákmányolók minden esetben magukhoz költöztették áldozataikat. Mindez a későbbiekben a kizsákmányolás tényének hatóságok által történő bizonyítását megnehezíti, hiszen nehéz feltárni azt, hogy segítő szándék vagy az anyagi haszonszerzés motiválta a befogadókat (Windt 2020). Érdeemes megemlíteni, hogy ennek az összemosódásnak történeti okai is vannak. Szuhay részletes leírását adja a romák és nem-romák viszonylatában megjelenő csicskáztatás történeti előzményeinek. A leírásból kiderül: hagyománya van annak a kölcsönös haszonnal járó gyakorlatnak, aminek keretében roma családok befogadtak nem roma, marginalizálódott személyeket. Ahogy a szerző fogalmazott, *„őket nyugdíjuk és munkavégzésük fejében ellátják, sőt családtagjukká fogadják”* (Szuhay 1997: 114). Az 1980-as évektől megjelenő hajléktalanság idézte elő, hogy az intézmény kezdett tömegessé válni. Ezzel párhuzamosan a segítő szándék egyre inkább háttérbe szorult, és a *„szolgáltatásért ellenérték jár”* (Szuhay 1997: 115) elve erősödött meg. Azaz a romák a hajléktalanok befogadását egyre inkább az anyagi haszonért cserébe vállalták.

A kizsákmányolókhöz történt költözést követő első időszak még minden esetben békés volt, az áldozatokat befogadók tartották eredeti ígéreteiket. A későbbiekben azonban az eredeti megállapodást felülírva egyre többet követeltek az áldozataiktól, miközben egyre kevesebb szolgáltatást biztosítottak. Tipikus áldozati életútról számoltak be az alábbi interjúalanyaink:

„A garázsomtól nem messze volt egy valaki, beszélgettem vele, ráértem, nyugdíjas voltam. Aztán a srác mondta, hogy nincs-e kedvem kimenni hozzá albérletre. Itt kezdődtek a gondok. Mert az albérletet ki is fizettem neki 70 000-et, de aztán egyre többet követelt. Aztán melóban, munkában is. Az unokánévemhez egy ideig fel tudtam menni, de egy idő után megtiltotta azt is. Olykor beengedett a városba, de egy idő után azt sem, az is meg lett tiltva. Utána elkezdte követelni, hogy így nem fizetem az albérletet, úgy nem, akkor a nyugdíjaim is ugrott. Olykor verekedtünk is, de én húztam a rövidebbet, mert nálam erősebb fizikumú volt.”

„Az megvolt, hogy mi ott lakhatunk, de arról nem volt szó, hogy csicskáztatnak. Ez nem volt benne a pakliban. Amikor odakerültünk, akkor ezt nem mondták: gyertek oda, jó lesz minden, izé, kaja, hozé. Amikor odamentünk, egy három-négy hétig minden pópec... és akkor a mélyvíz. Én életemben nem gondoltam, hogy ilyen helyzetbe kerülök. Amikor utcáról odakerültem, annak örültem... ideig-óráig. Utána már annak örültem, hogy sikerült lelépnem.”

„A legelső baj, az a nyájas, meggyőző beszéd. Aztán az első hónap után a fokozatos követelkezés. Egy hónap után jönnek a szigorítások. Sehova se menés és pénzlenyúlás. Meg ezek az indokok, hogy nincs kajájuk, adjam kölcsön a pénzemet, aztán a végén soha nem adják vissza.”

A külföldi kényszer munkában érintett áldozatok esetében is fontos szerepe volt a munkanélküliségnek és a szegénységnek az áldozattá válásban. Mindezek ellenére a munkahely és bevétel hiánya jellemezte kényszerítő körülmények nem tekinthetők kizárólagosnak. Ennek oka az, hogy az ebbe a csoportba tartozók iskolai végzettsége jellemzően magasabb; az érintettek jellemzően rendelkeznek valamilyen szakképesítéssel, így nagyobb eséllyel volt bevettelt biztosító munkájuk. Ezek az áldozatok kevésbé a kényszerítő körülmények, inkább a Berkes és szerzőtársai (2017: 6) által nevesített „vonzó tényezők”, így a magas jövedelem vagy éppen a jobb élet reménye miatt próbáltak szerencsét nyugat-európai országokban. Találkoztunk emellett olyanokkal is, akik magánéleti kudarcaik miatt kerestek külföldön munkát.

Ezt követően azonban az áldozati életút szinte minden elemében hasonlít a korábban leírtakra. A kizsákmányolók lakhatást biztosítottak az áldozatoknak, nekik munkalehetőséget és kecsegtető munkadíjat ígértek. Az együttélés kezdetben konfliktusmentes volt, az ígért szolgáltatásokat (lakhatás, étel, munkalehetőség) a kizsákmányolók biztosították. A későbbiekben azonban a körülmények megváltoztak. Ahogy azt valaki megfogalmazta:

„Kezdtél átmenni rémálomba. Mindenért üvöltöztek velem. Nem hagytak aludni. Először tők normálisak voltak. Ez volt a bevetés. De aztán átment egy rémálomba. Bármi volt... nem bántottak fizikálisan, de csomószor volt ilyen... lefenyítették. Dolgoztam, a pénzt elvették, mert mondták, hogy ők adják a szállást, a kaját.”

AZ ÁLDOZATI LÉT JELLEMZŐI

Függetlenül az ebben a cikkben tárgyalt kizsákmányolási formáktól, azonosítható néhány olyan közös jellemző, amelyek megnehezítették az áldozati létből való kilépést. Mindenekelőtt az agresszió különböző formáit szükséges nevesíteni. A kizsákmányolók áldozataikat lelki és fizikai terrorban tartották. A lelki terror célja az áldozatok önbecsülésének, önbizalmának a megtörése volt. Ahogy azt egy szexuális célú kizsákmányolás áldozata megfogalmazta:

„Ha az egészséges önbizalmamat meg tudtam volna tartani, akkor ilyen nincs, mert már az első alkalommal eljövök, de annyira tönkretett. Direkt így alacsonyít le agyban vagy betegít meg, mert így könnyebb kirakni a lányokat.”

Az áldozatok sokszor találkoztak a fizikai erőszak szélsőséges formáival is. Egyik interjúalanyunk így írta le fogvatartásának körülményeit:

„Jól megverték szíjjal. [...], lebilincseltek a kezemet, meg még plusz láncot is tettek rám, hogy ha felkelnék, ők is felébredjenek a csörgésre [...] Amikor kivettek, kérdezte [a férfi fogvatartó], hogy szerelmes vagyok-e bele, mondtam, hogy nem, és nem tudtam, hogy nem jó dolog, ha ezt mondom... Onnantól kezdve azt akarta megtanítani nekem, hogy én belé szerelmes kell, hogy legyek, és elkezdett ütni, utána pofozni, ököllel vert [...], annyira, hogy már tiszta kék-zöld voltam, meg az arcom is eltorzult... mondták is, hogy tiszta eltorzult arcod van, nem jön hozzád senki, nem lesz belőled pénz, akkor vagy eladunk, vagy abbahagyjuk... egy ideig abbahagyták, aztán megint folytatták... rátettek ilyen pluszokat is, hogy lánc a kézen, vagy pálcával is... És ez addig ment, hogy gyújtóval elkezdett égetni, úgy, hogy lekötözött... Utána meg sanyargatás jött, amikor már látták, hogy életkedvem úgy nincs, nem hat a verés, egész nap nem ülhettem le, meg kellett csinálnom, amit csinálnom kellett, utána állnom kellett, meg enni se kaptam, csak egy szelet üres kenyert.”

Mindkét kizsákmányolási forma esetében megfigyelhető volt a pihenőnap nélküli dolgoztatás, az alvó-, és pihenőidő megvonása. A szexuális kizsákmányolás esetében nem, azonban a munkacélú kizsákmányolás esetében tipikus volt az igen rossz minőségű lakhatás biztosítása. Ahogy azt az egyik, házi rabszolgaságban érintett áldozat leírta:

„Télen nagyon hideg volt. Vakolatlan épület. Vacak kályha volt. Ha fúj a szél, visszafújta a füstöt. Mert kis kémény volt. Jó, amíg rakja az ember, addig jó. De volt, hogy reggelre megfagyott a víz, kásás lett az ágyam mellett. Olyan hideg volt. Fűrödni nem... Mosni kézzel. Meleg víz se volt nagyon.”

A kizsákmányolók illetve családtagjaik arra törekedtek, hogy áldozataiktól elzárják azokat a lehetséges külső szereplőket (pl. szociális intézmények munkatársai, családtagok, rokonok, rendőrség), akik segítséget nyújthattak volna. A sikeres izoláció érdekében az áldozatokat folyamatosan megfigyelték, kontrollálták és ellenőrizték.

„Nyilván onnan menekülni már nem lehetett. Mert a harmadik házban a szülei laktak, minden második házban a rokonai laktak, volt ott vasútállomás, de ha elindultam a vasútállomás felé, két percen belül lebuktam volna.”

A izoláció külföldön könnyebben volt megvalósítható, hiszen az áldozatok általában nem beszéltek az adott ország nyelvét és személyes okmányokkal se rendelkeztek (mivel azokat fogvatartóik elvették tőlük).

Jellemző volt az állandó fenyegetés is, amely szerint, ha egy áldozat elszökik és segítséget kér, a kizsákmányolók megtalálják és bántalmazni fogják őt. Néhány érintett szerint például reális veszélye volt annak, hogy egy szökött házi rabszolgát megölnek, hiszen *„hallottam olyat is, hogy volt ember, aki nem fogadott szót, vagy a trágya alá került, vagy a kútba feldarabolva.”*

A szexuális kizsákmányolás áldozatai közül jellemzően azok voltak kiszolgáltatottabb helyzetben, akiket saját gyermekükkel zsaroltak meg és így kényszerítettek prostitúcióra.

„Amikor én nemet mondtam, volt az udvarban egy szerelőakna, oda lepakolta a gyerekeket, és azt mondta, hogy addig nem engedi ki őket, amíg nem csinálom azt, amit mond. Kénytelen voltam azt csinálni, amit. Két évig csináltam.”

Tipikusnak mondható stratégia volt az, amikor a kizsákmányolók az általuk biztosított szállás és élelem fejében pénzt kértek az áldozataiktól. Az érintettek ezt saját bevétel hiányában megfizetni nem tudták, emiatt abban a hitben voltak, hogy fogvatartóiknak nagyobb összeggel tartoznak. A vélt tartozás is hozzájárult ahhoz, hogy az áldozatok nem menekültek el.

AZ ÁLDOZATI LÉTBŐL VALÓ KILÉPÉS

Az áldozati létből való kilépés tipikus oka az volt, amikor a fogvatartás körülményei már elviselhetetlenné váltak. Ez leginkább akkor történt meg, amikor a fogvatartók az agresszió szokásos szintjét is túllépve (még) erőszakosabbá váltak az áldozatokkal szemben és drasztikus fizikai sérüléseket okoztak, illetve akkor került sor szökésre, amikor a lakhatás körülményei nagyon megromlottak.

Szökés szempontjából meghatározó volt a külső segítség szerepe is. Ennek kapcsán első sorban az áldozatokat támogatni hivatott szociális szakembereket, civil szervezeteket és a rendőrséget fontos kiemelni. Több interjúalanyunk köszönheti szabadulását ezeknek a szereplőknek vagy annak, hogy információhoz jutott az ezen szervezetek által biztosított szolgáltatásokról, ellátási formákról. Külső segítségnek minősült az ugyancsak áldozati létben élő sorstársak szolidaritása, támogatása is. Ez a jelenség azonban csak a munkacélú kizsákmányolás áldozatai esetében volt megfigyelhető. A szexuális szolgáltatásokra kényszerített nők csoportjában a kezdeti támogatás inkább a szökés ellehetetlenüléséhez vezetett (mivel a sorstársak inkább elárulták a másik áldozat szökési szándékát). Ebben a csoportban emiatt az áldozatok kevésbé sorstársuktól, inkább visszatérő vendégüktől kértek segítséget.

„Egy vendég... visszajárósom volt, akkor elmondtam neki, mert akkor már tudtam valamennyire németül [...] éreztem rajta, hogy ő tényleg normális, és neki így nagyjából felváltottam, miről van szó, és akkor megkérdeztem tőle, segít, vagy nem segít? Most mondja! Mert kivittem a pénzt, elkértem, hogy ne legyen feltűnő, mert elsőnek el kell kérni, ki kell vinni, és akkor utána mehet a dolog. [...] Mondtam, addig gondolkozzon, míg visszamegyek, segít-e, mondta, igen, akkor kiugrottunk az ablakon mind a ketten [...] és onnéttől megszöktem”

Az internethez hozzáférő, a külvilággal kapcsolatot tartó áldozatoknak nagyobb volt az esélye arra, hogy sikerrel lépjenek ki az áldozati létből. Ezek a személyek nagyobb eséllyel találtak meg az ellátórendszerrel – első sorban a védett szálláshelyekről, az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatról² és a különböző civil szervezetekről – szóló információkat.

² Az OKIT emberkereskedelem áldozatait támogató működéséről részletes leírást adnak Babós és szerzőtársai (2019), illetve Barabás és szerzőtársai (2020).

Hozzáteesszük, a házi rabszolgaság áldozatai idősebbek voltak, infokommunikációs eszközöket jellemzően nem használtak. Esetükben meghatározóbb volt az a személyes informális hálózat, amelyen keresztül a támogatást nyújtó intézményekről eljutott hozzájuk az információ.

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy több tényező akadályozta az áldozati létből való kilépést, mint ahány elősegítette azt. Az izolálás miatt a családi, rokoni kapcsolatok megszűntek, így nem volt, aki az áldozatokat bátorította volna, segítette volna menekülésüket. Főleg akkor volt ez jellemző, amikor a bántalmazó a különböző kommunikációs eszközökhöz (telefon, okostelefon, internet) is korlátozta a hozzáférést. Érdeemes megjegyezni, hogy a külföldi kényszermunka esetében az idegen nyelvet nem beszélő áldozatok számára szinte lehetetlen volt kapcsolatrendszer kialakítása és az ezen keresztül történő segítségkérés. Nyelvismeret nélkül az áldozatok ráadásul idegennek, ismeretlennek érezték a környezetet. Helyzetüket nehezítette, hogy a segítséget nyújtó szakembereket és szervezeteket se ismerték – akiket személyi okmányok hiánya miatt nem is mertek felkeresni. Ahogy azt az egyik, külföldi kényszerünkában érintett áldozati interjúalanyunk megfogalmazta:

„A nagyon rossz helyzet is biztonságosabb volt, mint a külvilág. Nem tudtam a nyelvet, minden ismeretlen volt. Elvittek a munkahelyre, hazavittek. Nem volt az, hogy csavarogtunk a városban, körbenézünk, felmérjük a terepet. Ez egy ilyen kerékké vált, ami elkezdett forogni és nem lehetett kiszállni.”

A kizsákmányolás formájától függetlenül az áldozatokra jellemző volt, hogy nem rendelkeztek bevétellel, anyagi tartalékaik nem voltak. Ez az állítás még a transzferjövödelmekre (pl. árvaellátás, családi pótlék, rokkantnyugdíj, nyugdíj) is igaz volt, hiszen ezeket a támogatásokat a kizsákmányolók elvették áldozataiktól. Egy korábban házkörűli munkáltatásban érintett áldozat például úgy nyilatkozott:

„Nem volt pénzem se. A nyugdíjat kártyára kaptam, de azt ki tudták ők venni. A lábpénz postára jött... ők vették fel. Odaadta nekik. Jött a postás, aláírtam, oszt már ott voltak, akkor már ők is kaptak. Ugyanakkor kaptak családit. Egyszerre jött. Én aláírtam. De egyből ők vették el. Ott voltak a nyakamon.”

Hasonlóan nyilatkozott az az interjúalanyunk, aki külföldön vált kényszermunka áldozatává. Elmondása szerint már több, mint két hónapja dolgozott fogvatartójának, amikor *„kérdeztem, hogy ezt a hetet ki tudja-e fizetni, vennék magamnak ruhát. Erre jött egy nagy felháborodás, hogy mit képezlek én, hogy pénzt kérek tőlük. Összeverték.”*

Anyagi források hiányában a menekülés nehezen volt kivitelezhető, hiszen a közlekedés költségeit nem tudták finanszírozni az áldozatok. A házi rabszolgaság áldozatai emiatt sokszor úgy menekültek el, hogy korán kelve nagy távolságot tettek meg gyalog, amíg eljutottak valamilyen támogatást nyújtó intézményhez, szakemberhez.

A lelki és fizikai terror, az így lerombolt önbizalom, valamint az izoláció és a támogató kapcsolatok hiánya azt az érzetet erősítették meg az áldozatokban, hogy nem tudnak elmene-külni és önálló életet kezdeni. Ahogy azt egy házi rabszolgaságban érintett áldozat megfogalmazta:

„Nagyon elegem volt belőlük. Addig is jórészt az tartott vissza, hogy ugye ott volt legalább hol aludnom. Kaptam enni. Ha onnan eljövök, akkor a totál sötétségbe ugrom. Nem tudtam, hogy mi lesz velem.”

A lerombolt önbizalom mellett az érzelmi kötődést is fontos nevesíteni. Az áldozatok fogvatartásuk időszaka alatt esetenként úgy érezték, hogy az elkövetők valójában segítik és megvédik őket. Ezek az áldozatok közül többen még az interjúk elkészítésének időpontjában is a kizsákmányolók pozitívumait hangsúlyozták. Az egyik interjúalanyunk szerint például

„...valamilyen szinten kihasználtak, persze. De valamilyen szinten segítettek is. Mert az is szerintem, hogy lejöttem a drogról, ahhoz is van közük. Ahogy megtudták, hogy ez van, előkerült néhány fecskendő, akkor jött az, hogy én sehova nem mehettem. Akkor nagyon figyeltek rám. [...] Haragba nem vagyok velük a mai napig. Mikor vittek a rendőrök, küldtem is egy sms-t a főnöknek. Válaszolt, hogy ő megért engem, én nem vagyok oda való, vigyázzak magamra.”

A kutatásunk mintájába került interjúalanyok közül a munkacélú kizsákmányolás áldozataira volt jellemző valamilyen típusú szerfüggőség. Ahogy arról a korábbiakban már beszámoltunk, a házi rabszolgákat már az áldozattá válásukat megelőzően jellemezte a túlzott alkoholfogyasztás. Ennek meghatározó szerepe volt a párkapcsolati és életvezetési problémák kialakulásában és a munkahely elvesztésében. A házi rabszolgaság nehéz körülményei között, a lelki és fizikai bántalmazás hatására az alkoholfogyasztás még intenzívebbé vált. Ehhez aktívan hozzájárultak a kizsákmányolók, akik az alkoholfüggőséget a fogvatartás évei alatt maguk is próbálták elmélyíteni. Stratégiájukat jól írta le a De Coll és Tatár szerzőpáros: „*eszközként használva az alkoholt az emberkereskedők kihasználják az áldozatok ellenállásának gyengülését, ezáltal hosszú távon egy olyan demenciát okoznak, hogy a menekülés esélye minél inkább csökkenjen*” (2020: 15). Tapasztalatunk szerint a kizsákmányolók azért is erősítették az alkoholfüggőséget, mert a függő áldozatok inkább választották a szerhasználattal járó áldozati státuszt, mint hogy abból kilépjenek (és esetleg olyan intézményben éljenek tovább a későbbiekben, ahol a szerhasználat tiltott).

A külföldön kényszermunka áldozatává váló interjúalanyaink körében inkább a droghasználat volt jellemző. A drogfüggőség – a fentiekben, az alkoholfüggőség kapcsán leírt mechanizmusokhoz hasonlóan – már az áldozattá váláshoz hozzájárult, ugyanakkor az áldozati létből való kilépést is megnehezítette.

AZ ÁLDOZATAZONOSÍTÁS NEHÉZSÉGEI

Ahogy azt a bevezetőben már említettük, az emberkereskedelem áldozatainak hazai becslött létszámához képest a hatóságok által áldozatként azonosított személyek száma igen alacsony. Az előző fejezetben leírtak részben magyarázattal szolgálnak arra, hogy miért menekülnek el kevesen fogvatartóiktól. Kérdésként merülhet azonban fel, hogy a sikerrel elmenekült személyek miért nem tesznek feljelentést és miért nem tartanak igényt az áldozatokat támogatni hivatott szakemberek segítségére. Összességében: milyen további okok magyarázzák az áldozatazonosítások alacsony számát?

Tapasztalatunk szerint az érintettek sokszor nem ismerik fel saját áldozati szerepüket, nem azonosítják magukat áldozatként. Ahogy egy, az interjúk szervezésében segítséget nyújtó szakember azt megfogalmazta: „*nekik sokszor az áldozat az, akit megölnek, vagy akit elüt az autó, vagy akit kirabolnak. Úgy tekintenek sokszor magukra, hogy belekeveredtek valamibe, és majd lesz valahogy.*”

Érdemes továbbá megemlíteni, hogy az áldozatokkal sokszor sikerrel hitetik el az emberkereskedők, hogy kitűnő rendőrségi kapcsolataik vannak, emiatt nem eshet bántódásuk. Ezekről a vélt kapcsolatokról tartva az áldozatok nem tesznek feljelentést a rendőrségen.

A feljelentésre sokszor a fenyegetések miatt se kerül sor. Az áldozatok tartanak ugyanis az emberkereskedők bosszújától, amelynek kárvallottjai akár az érintettek családtagjai is lehetnek:

„...én őket azért se jelentettem fel, mert egy, ugye önszántamból mentem, meg félttem attól, hogy majd a családomnak lesz... mert nem magamat féltettem igazából, mert hogy engem... ez nem érdekelt, hanem az, hogy a családomnak lesz valami baja, mert hogy én elárultam őket, vagy feljelentettem őket, mivel tudtam, hogy van valami rendőrségi kapcsolata, [a férfinak, aki a munkát ajánlotta], ezért nem mertem, még így névtelenül se.”

Tapasztalatunk szerint az elérhető szolgáltatásokkal kapcsolatos információhiánynak is kiemelet szerepe van. Végezetül fontos megemlíteni, hogy rendőri rajtaütések során azonosított áldozatok sokszor nem kívánnak élni a védett házak nyújtotta lehetőséggel. Ehelyett szeretnének minél hamarabb túllépni az őket ért traumákon és elfelejteni a velük történeteket. Védett házakban inkább azok kerülnek be, akik kifejezetten rossz fizikai és lelki állapotban vannak. Emellett azok, akik felméri: önálló bevétellel és lakhatással nem rendelkeznek, emiatt lehetőségeik beszűkültek.

A külföldi kényszer munkában érintett áldozatok körében nem történt áldozatazonosítás. Ennek a csoportnak a tagjai a védett házas elhelyezés lehetőségét se vették igénybe. Mindezek miatt a további fejezetekben csupán a házi rabszolgaság és a szexuális kizsákmányolás áldozatok körében készült interjúk tapasztalatairól számolunk be.

A VÉDETT HÁZAKRÓL

Az interjúkkal felkeresett áldozatok elégedettek voltak a védett házak³ állapotával, az ott nyújtott szolgáltatásokkal, és igen pozitívan értékelték az ott dolgozók munkáját. Interjúalanyaink a védett házak szakembereit segítőkésznek, támogatóknak, pozitív hozzáállásúnak írták le, akikhez bármikor és bármilyen probléma esetén lehet fordulni. A visszajelzések szerint a védett házak biztonságot és megnyugvást tudnak nyújtani az áldozatoknak – amire kiemelten szükség van, hiszen a legyengülten, igen rossz fizikai, egészségügyi és lelki állapotban érkező áldozatok számára létfontosságú, hogy egy olyan helyen tudjanak élni, ahol bántalmazóik nem érik el őket.

A munkacélú kizsákmányolásban érintett interjúalanyaink inkább számoltak be az áldozati lét okozta fizikai és testi állapotromlásról. Ezzel szemben a szexuális kizsákmányolás női ál-

³ Jelenleg Magyarországon védett házat üzemeltetnek az alábbi szervezetek: Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány, Baptista Szeretetszolgálat, Údvhadserég Szabadegyház Magyarország, Névtelen Utak Alapítvány.

dozatai nyíltabban beszéltek arról, hogy a bántalmazás hogyan hatott lelki állapotukra. Ez alapján elmondható, hogy ez utóbbi csoportra jellemző volt a mentális kimerültség, a visszatérő rémálmok, az ingerlékenység, az agresszivitás, a szorongás, a lehangoltság és a motivátlanság. Több esetben hangzott el utalás egyszeri vagy többszöri (korábbi) öngyilkossági kísérletre. Természetesen a fizikai sérülések és betegségek is jellemzőek a női áldozatok körében. Mindezek miatt kiemelten fontos az egészségügyi ellátás biztosítása, amit ugyancsak pozitívan értékelték interjúalanyaink.

Tapasztalatunk szerint a férfi áldozatok kevésbé vették igénybe a pszichológusok segítségét, ezzel szemben a nők inkább részt vettek pszichológiai (egyéni vagy csoportos) terápián. Mindkét csoport számára hatékony segítséget jelentett a hivatalos ügyek intézése (iratok beszerzése, TAJ-kártya intézése, közhasznú foglalkoztatásba való bejelentés stb.). A szexuális kizsákmányolás női áldozatai nyilatkoztak pozitívan arról, hogy a védett házak érdemben tudtak támogatást adni a továbbtanulás kapcsán. Ezt a véleményt hangsúlyozták elsősorban a szakmát, idegen nyelvet szerzett vagy éppen egyetemi tanulmányokat kezdő interjúalanyaink.

Ha elvétve is, de interjúalanyaink beszámoltak néhány, a védett házakban tapasztalt nehézségről. Így a lakótársakkal való konfliktusokról, amelyek jellemzően az eltérő életmód miatt alakult ki. Emellett arról, hogy a védett házak szigorú szabályai kényelmetlenek és nehezen betarthatók.

JÖVŐKÉP

Az áldozatok önálló életvezetését, valamint elhelyezkedési és lakhatási esélyeit erősen korlátozza a családi, támogató kapcsolatok hiánya; interjúalanyaink jellemzően csak önmagukra, ritkán élettársukra támaszkodhatnak.

A munkacélú kizsákmányolás áldozatainak esetében a korábbi családi kapcsolatok helyreállításához a megtört bizalom újjáépítésére van szükség; ami azonban nem képzelhető el az alkoholfüggőség felszámolása nélkül. Szexuális kizsákmányolás esetében a korábbi családhoz való visszatérés fel se merülhet, ha a családtagok voltak azok, akik korábban eladták az áldozatot vagy futtatták őt. A visszajelzések szerint ebben a csoportban az új kapcsolatok kialakítását a férfiakkal szembeni bizalmatlanság nehezíti meg. Emellett a szégyen, hogy az áldozat korábban szexuális szolgáltatásból élt (még ha nem is szabad akaratából), valamint a félelem, hogy az új partner ezt megtudja, és emiatt a nőt elutasítja majd.

A továbblépést általában az áldozatok számára is elérhető munkalehetőség hiánya nehezíti meg. Ahogy arról a korábbiakban már beszámoltunk, a házi rabszolgaságban érintett áldozatok jellemzően idősebbek és alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek. Ezek az interjúalanyaink általában bizonytalanok voltak a jövőjüket illetően, inkább általános célokat, vágyakat fogalmaztak meg („szeretnék lakást”, „nagyon szívesen elmegyek dolgozni”), kevésbé konkrét terveket. A jövővel kapcsolatos bizonytalanság és az elérhető alternatívák hiánya miatt a védett házakban való tartózkodás felértékelődik, az igen fontos támogatást jelent az érintettek számára.

A szexuális célú kizsákmányolás női áldozatai optimisták voltak a jövőbeli életüket illetően. A védett házakat elhagyni tervezők többségben voltak interjúalanyaink között. Ők stabil munkahely megszerzésében, takarékoskodásban, lakás bérelésében, esetenként külföldi

munkavállalásban gondolkodtak. Csak elvétve bukkant fel az alulképzettség miatt elhelyezkedési nehézségekkel, illetve a lakhatás biztosításával kapcsolatos aggodalom. Ezek az aggodalmak erősebbek voltak az anyák esetében, akiknek a munkavállalása szempontjából külön nehézséget jelent gyermekük nappali elhelyezésének a megoldása.

A kizsákmányolás formájától függetlenül többen jelezték: az áldozati lét traumái, az ezzel járó poszttraumás szindróma, pánikbetegség és más pszichés problémák nehezíthetik későbbi életüket és munkavégzésüket. Ahogy azt egy korábban házi rabszolgaságban élő férfi megfogalmazta:

„A pánikolás az előtt is előfordult, de ezzel az esettel drasztikusan rontott az egészen. Olyannyira, hogy sajnos a hétköznapi életemben is beleszól. Annyira beleszól, hogy sok olyan munkát, amit meg tudtam volna csinálni, emiatt nem tudtam elvállalni. A pánik miatt. Erről is próbáltam beszélni embereknek, de jött az, hogy lusta vagyok.”

A bejelentett munkavégzést valakinél korábbi köztartozása is megnehezíti. Egyik interjúalanyunk például arról beszélt, hogy szívesen elmenne dolgozni, de *„én a bejelentett munkahelytől azért félek, mert van egy másfél milliós BKV tartozásom, és nem nagyon szeretném, hogy az évek során a fizetésem 33%-át levonják”*. Végül talákoztunk olyannal is, aki azért nem tud visszaköltözni korábbi lakhelyére, mivel kizsákmányolói még mindig az adott településen élnek.

JAVASLATOK

Az interjúk tapasztalatai alapján megfogalmazható néhány olyan javaslat, ami hozzájárulhat az emberkereskedelem áldozatait támogató rendszer fejlesztéséhez. Ebben az utolsó gondolat egységben ezeket a fejlesztési pontokat mutatjuk be.

Kiemelten fontos az áldozatokkal potenciálisan kapcsolatba lévő szakemberek képzése. Az áldozatok sokszor ugyanis nem a kizsákmányolás, hanem más okok miatt kerülnek az ellátórendszer látókörébe. A téma iránt érzékeny szakemberek felismerhetik a kizsákmányolás tényét és így hatékony segítséget nyújthatnak a rászorulóknak. Egyik interjúalanyunk szerint például:

„...a családsegítő központos azt mondta, hogy azonnal menjek be a családsegítő központba, hogy rendezzem a jogállásomat. Nem az igazat mondtam, mert attól tartottam, hogy akkor a gyerekeimet elveszik. Az volt a szerencsém, hogy az ottani ügyintéző rájött, hogy nem mondok igazat, elnyerte a bizalmamat és elmondtam, hogy miről van szó.”

Szükségesnek látjuk egy olyan rendszer kialakítását, amely az áldozatok intézmények közötti szállítását vállalná fel. A visszajelzések szerint a rendőri rajtaütés keretében azonosított áldozatok szállítása biztosított. Az ellátórendszerbe más intézmények révén belépő áldozatok közül azonban többen jelezték, hogy a védett szálláshelyre való eljutás bonyolult, kimerítő és fárasztó volt.

Itt fontos megjegyezni, hogy a Kormány 1046/2020. (II. 18.) határozata alapján (amely az emberkereskedelem elleni küzdelem nemzeti stratégiájáról és annak intézkedési tervéről szól) sor kerül menekítőautók beszerzésére. Információink szerint ezek a beszerzések a terep-

munkánk lebonyolítását követően el is indultak. Ezek miatt a pozitív változások miatt valószínűleg a küldő és fogadó szervek közötti hatékony kommunikáció biztosítása jelenhet meg további feladatként.

Tapasztalatunk szerint a szexuális kizsákmányolás női áldozatai között vannak olyanok, akik számára nehézséget jelent a (bizonyos védett házakra jellemző) koedukált elhelyezés. A férfiakkal szembeni rossz tapasztalatok és bizalmatlanság miatt ezeknek az áldozatoknak az elhelyezése olyan védett házban lenne indokolt, ahol csak női lakók élnek.

Megítélésünk szerint fontos lenne továbbá a védett házakban a traumatudatos szemlélet erősítése, ennek keretében traumára specializálódott pszichológusok alkalmazása. Fontos, hogy minden áldozat kapjon pszichológiai támogatást (még akkor is, ha ilyen kifejezett kérése nincs is az érintetteknek).

A védett házas elhelyezés utáni társadalmi reintegráció kihívást jelent az érintettek számára. Indokoltnak látjuk emiatt a védett házas elhelyezés időtartamának a növelését, a kiléptető házak (és az ott dolgozók) számának a növelését, valamint az utánkövetés finanszírozásának biztosítását. Reintegráció szempontjából nagy segítséget jelentene továbbá az állami támogatással működő védett munkahelyek létrehozása, emellett a lakhatási problémákra esetlegesen választ adó munkásszállók, illetve támogatott lakhatási programok állami finanszírozása.

Ahogy azt a korábbiakban már jeleztük, kutatásunk keretében szakemberekkel is készültek interjúk és kérdőíves adatfelvételre is sor került. Ezeknek a adatforrásoknak köszönhetően az ellátórendszer fejlesztésével kapcsolatos további javaslatok is megfogalmazódtak. Ezekről a javaslatokról – és más, az emberkereskedelem áldozataival zajló munka során szerzett tapasztalatokról – tanulmányunk második részében fogunk beszámolni.

IRODALOM

- Babós, E. – dr. Bagi, K. – Boglacsik, T. – Borsos-Kőszegi, E. – Hellenbárt, L. – Kopf, K. (2019): A gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagok együttműködésének elősegítése. A kapcsolati erőszak és az emberkereskedelem okozta ártalmak azonosítása és kezelése. Budapest: Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- Barabás, I. – De Coll, Á. – Mihalkó, V. – Toszecky, R. (2019): *A munkacélú kizsákmányolás megelőzésének és az áldozatok segítésének lehetőségei*. Budapest: Konszenzus Alapítvány.
- Belügyminisztérium (2019): *Segítő Anyag Szakembereknek (SANSZ) – az emberkereskedelem áldozatainak azonosítása, támogatása céljából*. Budapest.
- Berkes M. – Kis-Molnár F. – dr. Marton A. – dr. Szabó Sz. – dr. Weidinger B. (2017): *Útmutató kiadvány az emberkereskedelem külföldi áldozatainak beazonosításához*. Budapest: Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal.
- De Coll Á. – Tatár E. (2020): *Az emberkereskedelem jelenlegi helyzete Magyarországon*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Igazságügyi Minisztérium (2020): *Az emberkereskedelem áldozatainak azonosított létszáma az EKAT rendszerben 2020-ban*.
- European Commission (2020): *Data collection on trafficking in human beings in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- Fundamental Rights Agency (2015): *Súlyos munkaerő-kizsákmányolás: az Európai Unió belüli mozgó vagy ide érkező munkavállalók*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-severe-labour-exploitation-summary_hu.pdf (Utolsó letöltés: 2021. 11. 22.)
- Global Slavery Index (2018): www.globallslaveryindex.org (Utolsó letöltés: 2021. 11. 22.)
- GRETA. Az emberkereskedelem elleni fellépés szakértői csoportja (2015): *Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépésről szóló Egyezménye Magyarország által történő végrehajtásáról szóló jelentés*. Első értékelési kör. Strasbourg: Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépésről szóló Egyezményének Titkársága.
- Héra G. – Bakó Cs. – Hárs M. – Berkes M. (2021): *Az emberkereskedelem férfi áldozatainak egyedi ellátási igényei*. Budapest: Simpact Közhasznú Nonprofit Kft.
- Nemzetközi Migrációs Szervezet (2018): *Az emberkereskedelemmel kapcsolatos online tudatosságról szóló jelentés*. <https://hungary.iom.int/sites/hungary/files/documents/Online%20tudatoss%C3%A1gr%C3%B3l%20sz%C3%B3l%C3%B3%20jelent%C3%A9s.pdf> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 22.)
- Nemzetközi Migrációs Szervezet (2013): *Az emberkereskedelem áldozatai számára biztosított nemzeti integrációs programok és a gyakorlatban már bevált módszerek áttekintése*. https://www.iomfrance.org/sites/default/files/FIIT%20Toolkit_HU.pdf (Utolsó letöltés: 2021. 11. 22.)
- Sebestyén Á. (2020): *Az emberkereskedelem pszichológiai mozgatórugói. Fókuszban az áldozatok lélektani megélései, tapasztalatai*. Budapest: Traumaközpont Közhasznú Nonprofit Kft.
- Solt Á. (2009): Az emberkereskedelem áldozatait segítő intézményrendszer működési jellemzői, In: Györfi É. – Gyurkó Sz. – Solt Á. – Virág Gy. (szerk.): *Emberpiac*. Budapest: Szociális és Munkaügyi Minisztérium, 30–57.
- Szuhay P. (1997): Csövesek – csicskák: az ároktői romák esete a miskolci hajléktalanokkal. *Regio: kisebbség, politika, társadalom*, 8 (3–4): 110–137.
- Toszecky R. – De Coll Á. (2014): A kilátástalanság valósága – munka célú kizsákmányolás Magyarországon. In: Baptista Szeretetszolgálat: *Áldozatok a munkaerőpiacon*. Budapest–Bécs, 20–30.
- Ungureanu, R-N – Nicolae, M. – Tuncay, B. – Dragota, C. – Borghi, P. – Sebhelyi, V. – Burageva, S. – Turza, M. – Burcea, M. – Ionescu, S. (2012): Nemzetközi tanulmány a kényszermunkával kapcsolatos emberkereskedelmi szakpolitikák sajátosságairól.
- Windt Sz. (2020): Az emberkereskedelem és a kényszermunka jellemzői egy empirikus vizsgálat alapján. In: Vókó Gy. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 57*. Budapest: OKRI, 192–215.